

Wat een (P)passie

Het zingen van de Mattheus Passie van R.D.¹ Bernhard Pothast als koorsopraan en kostschoolonderdeurtje op Palmzondag 1961 of 1962, ergens in de lentemaanden maart of april. Niets heeft me meer ertoe gebracht nagenoeg mijn hele leven in Limburgse koren te zingen met veel klassieke muziek op het repertoire dan de Mattheus Passie van Bernhard Pothast. We stonden met hooguit dertig of veertig jongens en jongetjes in de zuidelijke zijbeuk van de kerk van het toenmalige kleinseminarie Rolduc in Kerkrade en leefden ons in in onze rol in het lijdensverhaal, zoals Mattheus dat opschreef.

Het zijn de laatste jaren voor het Tweede Vaticaans Concilie, de tijd dat de traditionele rituelen in de kerk nog hoogtij vieren. Zeker op Rolduc werd het Kerklatin in ere gehouden. Het zijn mijn eerste jaren op een oude, eerbiedwaardige school als twaalfjarige allerkleinste-van-de-klas, die puur uit nieuwsgierigheid eens ging luisteren achter een deur in een van de vele gangen. Of zingen in een kerkkoor iets voor mij was. Omdat mijn stembandjes uiteraard even klein waren als mijn nietige gestalte, kwam ik bij de sopranen terecht en werd consequent met de andere hoge stemmetjes ‘soephaan’ genoemd door de rest van het koor.

Hiernaast: De auteur als onderdeurtje op de grote Cour tijdens het Levend Ganzebord op zaterdag 25 maart 1961, feest van de Annunciatie van Maria (Maria Boodschap, patroonsfeest van kerk en klooster van Rolduc). Foto familie-archief van de auteur.

De kennismaking moet niet erg boeiend zijn geweest. Want het volgende dat ik herinner is, dat een van de lange dirigeerarmen van de Z.E.H. J.H. Schrijen, algemeen bekend en fluisterend aangeduid als Zjuulke door ongeveer alle leerlingen, naar mijn kleine persoon reikte, terwijl ik steeds verder naar achter kroop onder een lage, diepe kapstok aan het begin van de recreatiezaal van Klein-Rolduc. Ik moet een paar repetities gespijbeld hebben en dit was de manier, waarop deze dirigent van zijn ongenoegen blijk gaf, toen hij me toevallig zag lopen na de studie 's avonds. Terwijl ik angstig wegdoek kwam er een boos uitgesproken reprimande over me heen, maar ik herinner me niet dat hij me echt onder dat jassenrek uitsleurde. De correctie van Zjuulke had effect, maakte diepe indruk. J.H. Schrijen, Zjuulke dus, kwam niet alleen aan zijn bijnaam vanwege zijn meeslepende verhalen over Julius Caesar in zijn lessen geschiedenis en Latijn, de legeraanvoerder die met zijn legioenen nogal huishield in onze contreien rond het begin van de jaartelling. Zjuulke was een meeslepend verteller, een indringende dirigent met een voorliefde voor de fortissimo's, maar ook iemand die je niet kwaad moest maken, want hij schoot snel uit zijn slof.

Enigszins *ingeschüchtert* ging ik weer braaf mee repeteren en zo kreeg ik de kans om als lid van het Sanhedrin, als wrede Romeinse soldaat of woedende joodse man in een menigte, als wantrouwende dienstmaagd bij het vuur of spotter onder het kruis mijn groeiende passie voor zingen bot te vieren.

---

¹ Traditionele titulatuur uit Rolduc. Lees: Reverende Domine of Eerwaarde Heer.

Vergeleken met de wereldberoemde Matthäus Passion van J.S. Bach is Pothasts Passie redelijk simpel. Pothasts Passie kent geen koralen, geen aria's, geen begin- en slotkoor en geen recitatieven. Pothast heeft alleen ongeveer twintig korte stukjes tekst, in de hoofdstukken 26 en 27 van het Mattheus-evangelie op vrij eenvoudige muziek gezet. Het gaat vooral om kreten en uitspraken tijdens het Jezusproces van groepen mensen, zoals soldaten, schriftgeleerden, een boze menigte en apostelen. Dat zijn de turbæ of menigten, zoals de vakterm heet. 'Eitje' zou je denken en stelt het wat voor, is het mooi of indrukwekkend? Bachs werk stamt uit de barok, geschreven rond 1727-29, terwijl Pothasts Passie gecomponeerd werd begin jaren zestig van de negentiende eeuw.

De eerste uitvoering van de Mattheus Passie dateert van Palmzondag 20 maart 1864 en de eerste uitvoering van zijn Johannes Passie vindt plaats op Goede Vrijdag 25 maart 1864. Het betreft respectievelijk opus 23 en 22; Pothast beschouwde de Johannes Passie als een oefening voor de Mattheus Passie.

Hierna zoals hij het noteert in zijn Annales:

1864.

85

Mort de Maximilien II, roi de Bavière. 10 Mars
Us in sa visite à Rolduc du 17 Juin 1850.

Mort de l'ancien professeur H. Becken, curé 21 Mars
à Chorw, à l'âge de 65 ans.

Le dimanche des Rameaux, nous chantons 20 Mars
le 1er fois, les chœurs de la Passion selon St.
Matthieu; et le Vendredi-Saint ceux de la 2e Pass.
"Passion selon St. Jean", mus. de P. A. P., 27e Mai
Opus. 23 et 22. // Pèlerinage à Chagberg - Pagnès, 29e Juin
11. Les vacances commencent après Pâques, 2e Juin.

Het werk van de Rolducse muzikleraar heeft repertoire gehouden tot de jaren zestig van de twintigste eeuw, al is het niet duidelijk op basis van de kronieken in de jaarboeken vanaf 1921 of de passie stipt elk jaar werd uitgevoerd. Vaak wordt het zingen van een passie genoemd, maar Pothasts naam daarbij wordt enkel een keer begin jaren 50 genoemd. In de jaren zestig was de passie een jaarlijkse traditie.

Bachs werk, hoe groots ook, raakte vrij snel in de vergetelheid en moest door Felix Mendelssohn- Bartholdy opnieuw ontdekt worden begin 19^e eeuw en tot klinken gebracht.

Ik kreeg als sopraantje zeven fotokopieën van partituurblaadjes in de hand gedrukt en dat was het. Bachs partituur telt ruim driehonderd pagina's in sommige uitgaven. De mannenstemmen, bassen en tenoren, kregen nog een stuk of drie, vier blaadjes meer aan de voorkant, want zij zongen onder meer de oprispingen van morrende apostelen en de complatterende

schriftgeleerden. En tenslotte de verklaringen van de ‘falsche Zeugen’: “Hij heeft gezegd: Ik kan de tempel van God afbreken en in drie dagen weer opbouwen”. Generaties ervaren Passiezangers noemen deze valse getuigen niet bij hun Duitse aanduiding (falsje tsoigen, fonetisch), maar hebben het in de wandeling en ook tijdens de uitvoering fluisterend over de Valse Zeugen. Als sopraantje heb ik dat woordgrapje al meegekregen. En na die Zeugen barst de echte Passie los. Het gregoriaans reciteren van het lijdensverhaal in de Vulgaat-vertaling van Hieronymus uit het einde van de vierde eeuw is zelfs in moderne opnames een vrij saaie zaak. Alles op een gedragen toon, langzaam en stroperig en plechtig gezongen zonder het verfrissende rubato van de moderne interpretatie van het gregoriaans met de nadruk op het ritme van de frase. En telkens die afbuiging naar de lagere tonen aan het eind van elke zin. En terwijl het Godsvolk in de kerkbanken al langzaam indommelt in de aanloop naar een van de wreedste martelpraktijken uit de antieke oudheid, is daar in een keer vers 66 van hoofdstuk 26 aan de beurt:

“REUS EST MO-HORTIS”

fortissimo met twee f’jes en in Es Majeur, de stralende, triomfantelijk en hemelse toonaard, Mozarts favoriet. “Hij is schuldig en verdient de doodstraf!”, vertaalt de nieuwste bijbelvertaling van Nederland en Vlaanderen uit 2004. Een dorre, veel te lange, en totaal onzingbare juridische tekst. Bach doet het veel beter met de oud-Duitse genitief, die er tenslotte ook in het Volkslatijn staat uit 400 na Christus. Maar Bach schrijft onder deze krachtige woorden “Er is des Todes schuldig” een fuga van acht stemmen, verdeelt over twee koren en wie het ook zingen mag, het wordt altijd een krachteloos rommeltje, *ein richtiges Durcheinander*, en dat zou best eens ook de bedoeling kunnen zijn geweest om het vonnis weer te geven in een raadszaal vol smiespelende, konkelende oude mannen.

Maar dan Pothast: Hij stelt zich, als dat zou kunnen, een zaal vol woedende rechtspopulisten voor, sorry een anachronisme, een ontijdelijkheid, een zaal vol gemene oude kereltjes die als één man opkrabbelen uit hun bestuurlijke pluchen zetels en triomfantelijk met de dichtgeknepen, witte vuist omhoog schreeuwen: “Hij is des doods schuldig”, zoals mijn vijfde druk van de Willibrordvertaling uit 1965, geschenk van mijn ouders P.M.², het zegt met opnieuw die prachtige oude genitief. Denk aan het “WE’VE GOD’IM” van die hoogste Amerikaanse generaal, toen zijn mannetjes Saddam Hoessein uit een gat in de woestijngrond getrokken hadden.

En zo stonden we daar in onze Palmzondagse kleertjes en ff-zongen ons hart uit in die zijbeuk: eerst drie Essen, dan die heerlijke sprong naar de G, bovenop de bovenste lijn liggend en dan de dramatische buiging omlaag naar opnieuw drie volle kwarttonen grondtoon en de ontspanning op de D-lijn. Het volk achter ons, dat al jaren deze passie aanhoorde, schrok op uit zijn sluimer en wist het nu zeker: het grote lijden was begonnen. Wij stonden als een huis,

---

² Pia Memoria. Lees: zaliger gedachtenis.

tot onze nekjes in gloeiende trots, zeker als Zjuulke een gelukkige grijns liet zien, omdat het goed was geweest.

Het was echt niet alleen maar het vrome en vurige meeleven met die arme Jezus. Er was meer aan de hand, als we de Passie moesten zingen. Onze passie, zeker in vers 66, kwam uit twee kleine kopjes. In de eetzaal van Groot-Rolduc, waar het koor zich verzamelde voor het zingen in de kerk. Daar kregen we uitgeschonken van de zusters elk twee kopjes sterke en stroeve espresso Italiano met twee suikerklonten op het bodempje. Sterk, Bloedheet en Mierezoet. Dat hielp: strakke stembandjes, woest kloppend hartje en een gevoel alsof je van de grond loskwam.

Wat moet ik meer vertellen van Pothasts Passie? Geen degelijke, Noord-Duitse, gereformeerde overdaad uit het bombastisch Duits van de aangepaste Lutherbijbel. Geen mooie dramatische tralala maar enkel het strakke Volkslatijn in twintig stukjes die qua muziek telkens weer raak waren en alles a capella, misschien af en toe een orgeltoon om de verhalende zangers in de absis op hoogte te houden. Zelfs bijna zesenvijftig jaar na datum kan ik tekst en melodie nog moeiteloos reproduceren van passages als “Nam et loquela tua manifestum te facit” (Tegen Petrus, die zegt Jezus niet te kennen:” Je accent verraadt je.”). Dat was me met de oertekst van het evangelie, het koine Grieks nooit gelukt : Και γαρ η λαλια σου δηλον σε ποιει!) En dan met huichelachtige intonatie “Non licet eos mittere in carbonam”. “We mogen ze niet bij de tempelschat voegen”, aldus de schriftgeleerden die de dertig zilverstukken die Judas terug in de tempel smeed, opraapten. Ik ga niet alle stukjes nalopen en bespreken, dat zou te ver voeren. In mijn herinnering waren de door Pothast getoonzette onderdelen van het lange Passieverhaal de krenten in de pap, de kruiderij van de goulash.

Mijn zangcarrière ging na deze hemelse ervaring natuurlijk verder op Rolduc. Ik dronk nog geregeld mijn *espresso doppio con zucchero* op zondagochtend, zeker als we het Te Deum I (1943) van Hendrik Andriessen zongen op een laatste schooldag op bij een Presidentsfeest, waarna organist John vrolijk “Daar kwam ene boer uit Zwitserland, kadikadollekekeda” keihard en feestelijk op twee manualen inzette en de geestelijkheid in wierookdampen plechtig de kerk uitschreed. Later kwamen de operakoren. Het Slavenkoor van Verdi, het Soldatenkoor uit Gounods Faust, het Triomfkoor uit Verdi’s Aïda. Allemaal even mooi, hoor, en prachtig, maar er gaat niks boven passie met een hoofdletter.

Laur Crouzen, september 2017